

De pestilentia vera / ... p. p. M. Abrahamus Vater.

Contributors

Vater, Abraham, 1684-1751.
Berger, Johann Gottfried von, 1659-1736.
Universität Wittenberg.

Publication/Creation

Vitembergae : Prelo Gerdesiano, [1710]

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/kgwvtf75>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

G. VII. V. 15

2. B. V.

52492/P

45897

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE REGIO AC DOMINO
DN. FRIDERICO AVGVSTO
ELECT. SAXON. HEREDE
DISSERTATIONEM SOLEMNEM
DE
**PESTILENTIA
VERA**

PRAESIDE
PRORECTORE MAGNIFICO
D. IO. GOTHOFREDO BERGERO
ARCHIATRO REGIO, COLLEG. MED. SENIORE
ET PROF. PRIM.

PRO LICENTIA
IMPETRANDI SVMMOS IN ARTE SALVTARI
HONORES
P. P.

M. ABRAHAMVS VATER
VITEMBERG.

A. D. APRIL. c15 15 cc X.
IN AVDITORIO MAIORI
HORIS ANTE ET POST MERIDIEM CONSVETIS.

VITEMBERGÆ, PRELO GERDESIANO.

ss.

RECTOR

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

VERBODEN TOEGANG

DE

PESTILENTIA

VERA

DISSERTATIO SOLENNIS

I.

DVo sunt horrenda morborum genera, quæ, ex ceteris terrarum orbis partibus delata in Europam contagione, et propagata, vitæ mortalium ac valetudini, tot alioqui casibus opportunæ, insidiantur. Ex his alterum, superioribus ignotum seculis, a Græcis certe, et Latinis, Arabibusque nusquam notatum, sed anno demum a nato Servatore c^o cccc xciii,

cum redeunte ex Indiis Occidentalibus, infecto Christophori Columbi exercitu advectum, Barcinonem primum in Hispaniis, mox deinceps, expeditionis Gallicæ occasione, Neapolim et Italiam reliquam invasit, indeque in Galliam, et Germaniam, ac ceteras orbis partes, pervenit. Hoc malum virus suum crassum lentumque non nisi impuri contactu corporis per magis hiantes atque meabiles partes infundit, et quia blanditiis et complexibus potissimum venereis sese insinuat, merito venereum vocatur, atque, ob miras commiscendorum corporum libidines, nusquam locorum cessat, et nunc palam se prodit, atque gravissimis dolorum cruciatibus, et exanthematis ac tumoribus variis excruciat hominem et conficit, nunc vero clanculum et aliorum specie morborum, quibus se implicat, infirmat eundem ac perdit. Alterum ex Oriente, et vicinis ei locis, ubi est perpetuum ac veluti domesticum, cum infectis hominibus atque exili sæpe fomite in alias immigrat regiones, et obscurisfimi contactus, halitusque contagione ab uno susceptum, facile subitoque manat latius, magnaue celeritate plures adoritur, ac veluti ab irato Numine missum, in populum, nil tale metuentem, et incau-

cautum, grassatur, et, quod tabum venereum mora et tardius, hoc celerrime efficit, eoque maximam agrorum partem et populosisimas civitates brevi funeribus tantisper exhaurit, dum serpendo elangvescat tandem, et sæpe tam subito finem affligendi faciat, ac si fato quodam divino diutius sævire prohibeatur.

II.

SAevum hoc et immane ac perniciosissimum genus mali vulgo Pestis, rectius Pestilentia, dicitur, et quia contactu occultiore polluit et suscipitur, atque contagii et nocendi vi ac sævitia morbis contagiosis omnibus aliis longissime antecellit, etiam contagionis nomen sibi vindicavit. Nos vero Pestilentiam diximus veram, ut omnem evitaremus vocum ambiguitatem, et luem hanc contagiosam, de qua agere nobis est animus, ab epidemia, quæ varia esse potest, distingveremus. Quod cum vulgo minus animadvertatur, hic mox in limine dissertationis monendum est, apud veteres pestem proprie omne noxium, pestilentiam vero, quam Græci λοιμὸν vocant, non unum aliquod certum morbi genus, sed generatim morbum quemcunque perniciosum,

qui ob causam aliquam communem, eamque non patriam, sed externam et adventitiam, ac præsertim ob pravam anni constitutionem, in populum grassatur, appellatum fuisse. Qua ratione omnes prope morbi, qui a Græcis ἐπιδήμιοι dicuntur, in hunc censum veniunt: uti ex pluribus *Hippocratis in Epidemiis historiis*, et *Celsi de Med. lib. I, cap. 2 et 10*, multisque aliis patet. Et hos quidem cum Galeno complures hodie in morbos epidemios puros, sive simpliciter dictos, et λοιμῶδεις, sive pestilentes dividunt, ita tamen, ut hos æque ac illos a communis vitio aeris, tum et publici victus labe deducendos putent. Sed rectius faciunt, qui ab illis pestilentia generibus morbum hunc maxime acutum, qui carbunculis efferatus et bubonibus, atque exanthematis variis, cum immani symptomatum syndrome, vi contagionis oritur, et serpit, distinguunt, eumque demum veræ pestilentia nomen mereri arbitrantur. Hæc enim est pestilentia illa calamitosa, quæ, ut habet Propheta Regius *Psal. XCI, v. 3 et 6*, occultis contagii infidiis nil tale metuentes implicat, sicuti aves laqueo aucupis irretiuntur, et celeri volatu, volantis instar sagittæ, domus urbesque peragrat, ac metam tangit, nec

nec minus in tenebris graffatur, quam in meri-
die vastat.

III.

QVæ cum mecum confidero, in eam venio
opinionem, pestilentiam hanc contagiosam
vix satis perspectam veteribus fuisse, quod minus
vim contagii attenderint, sed pestilentiam omnem
communi aeris, quem spiritu ducimus, iniuriæ
atque intemperaturæ, et cibi potionisque impro-
bitati, tribuendam putarint. Neque enim ad
veræ pestilentiae naturam pertinere, ut morbus
sit epidemius, præclare *Eustachius Rudius Pract.
lib. I, c. 30*, monuit. Quem sequutus *Sennertus*
noster, *de Febr. lib. IV, cap. I*, si vel unus in urbe
pestilentia corriperetur, propterea, quod solus
ille laboret, eundem pestilentia laborare, non
negandum esse, recte censuit. Nam satis qui-
dem crebra animadversione compertum est, in-
vecta aliquo undecunque per contagium pesti-
lentiæ causa, quæ saltem pluribus communicari
apta sit, eam tamen non ilico epidemiam fieri, sed
in paucis sæpe subiectis aliquandiu hære, nec
raro extingui ante, quam epidemia vel commu-
nis evadat. Quod vero *CL. Conringius Dissert.*
de

de peste, thes. 6, hic distingvendum esse putavit inter pestem, et morbum pestilentem aut pestiferum, illaque morbum semper communem significari voluit, pestilentem vero etiam illum esse, qui nondum actu est communis, modo ea sit natura, ut facile communis reddi possit, perinde scilicet, quo simili cum Scherbio rem illustrat, atque in republica cives interdum seditiosi reperiantur, seditionem tamen aut non, aut nondum molientes; id quidem hoc minus ad rem facere videtur, quo notius est, morbi pestilentis aut pestiferi notionem non unum certum morbi genus denotare, sed morbos quosvis malignos et exitiales complecti. Satis est, propria pestilentiae symptomata adesse, et vim se per contagium propagandi, etiamsi non ita exeratur, ut actu commune pluribus malum fiat. Quod profecto sciri plurimum interest reipublicae, quo contagii propagatio sine mora matureque declinari possit, quæ alioqui, serius paulo adhibita cura, non unis ædibus, sed universis civitatibus periculum creat. Sicut enim ignis natura quidem sua urit, nec tamen naturæ suæ vim amittit, si non urat subtractam materiam: ita nec contagiosa pestilentia nomen amittit, quæ ex una domo,
aut

aut platea, aut vico, prohibito infectorum commercio, non effertur, eoque multos non fustulit. Illud certe ex *Prospero Alpino, de Med. Aegypt. lib. I, cap. 15*, et *Petro Della Valle, in Itiner. or. tom. I, p. 10*, et seqq. atque aliis huius generis scriptoribus iam satis constat, pestem in Valachia, nec non Bizantii, itemque in Græcia, Syria, et Aegypto, ac præsertim in Barbaria, quod nulla illis gentibus, quæ fati necessitate pestilentiam immitti, credunt, sit devitationis cura, nunquam non clanculum obrepere, et tam propiore consortio, infectorum nempe hominum contactu afflatuque, propagari, quam cum vestimentis, et rebus variis laneis, lineisque, ac bombycinis, tradito quasi per manus contagio, ex ædibus et urbibus aliis in alias deportari, subinde autem, invalescente contagio, citissime sævisimeque per populum ita diffundi ac disseminari, ut paucorum spatio dierum multa sæpe millia hominum depascatur. Pari modo *Hieron. Mercurialis* tradit, pestem, quæ anno MDLXXV, mense Julio, per contagium Venetias delata fuit, ab eo tempore usque ad totum Decembrem, sparsis paulatim per urbem inquinamentis, modo unum saltem, vel alterum, modo plures invasisse, ac

B

ineun-

ineunte anno sequenti omnia semina visa fuisse penitus extincta. Circa Martii vero initium malum recruidisse ex occasione contaminatæ suppellectilis, quæ per aliquot menses latuerat occlusa; ab eoque tempore ad mensem usque Iulium semina modo maiorem, modo minorem vim exercuisse, ita ut interdum plures dies sine cuiusquam morte transierint, interdum unus vel alter obierit, quandoque plures, quandoque pauciores. Circa medium Iulium mala omnia acerbiora facta esse, complures viros ægros, frequentiores mortes, atque hæc omnia incrementum sumsisse per totum mensem Augustum, Septembrem, atque etiam initium Octobris, ita ut his mensibus morbus in suo vigore fuerit. Postea omnia cœpisse declinare. Et quidni pestis vocanda erit, quæ, ut habet *Anton. Deusingius, tr. de peste c. 2*, anno 1656 Groningam per contagium vestibus allata, sparsimque in urbe amplissima oberrans, paucas tantum ædes inquinavit, quosque infecit, plerosque omnes extinxit: aut quæ, ut refert *Mart. Listherus, Comm. in Med. Stat. Sanctor. Sect. I, aphor. 137*, cum vestimentis, ad ducenta milliaria Londino tempore pestilentiae missis, totam familiam infecit, in eaque substitit. Taceo, quod

quod *Matth. Untzerus lib. I. de Peste* memorat, sibi oculato testi constare, quod tum Halis Saxo-
num, tum alibi interdum, una aut altera dunta-
xat domus pestifera contagione, peregrinis locis
illata, fucrit contaminata, ceteris in tota urbe ni-
hil ab eadem passis. Ita enim usus docuit, hanc
pestilentiam non nisi contagio ex aliis in alias, re-
motas æque ac vicinas, regiones inferri, et in
eodem cœli, quamvis salubri, tractu, in uno oppi-
do grassari, ab aliis vero arceri, et importatam in
ea, ac nascentem, ipso in fomite ac veluti in in-
cunabulis extingvi, et unius ædis, vel plateæ, aut
urbanæ cuiusdam regionis limitibus ac terminis
coerceri ita posse, ne erumpat ac evagetur in
urbem reliquam, admissam vero interius plures
in ædes & plateas, virus suum maiore vi in po-
pulum evomere, et miserâs hominum strages in-
ferre. Quæ cum ita crebro admodum evenire
prudentiores perspicerent, orta demum est sa-
pientissimo consilio, quæ, quantum ex silentio
autorum liquet, antiquis temporibus minus qui-
dem in usu fuisse videtur, cautio illa ac provisio,
quam pestilentiae tempore magno cum fructu
servari diligenter videmus, ut nemo, qui ex lo-
cis suspectis, nedum ex infectis accesserit, reci-

piatur, nec quicquam, quod ex talibus locis ad-
vectum sit, admittatur, quamdiu id malum graf-
fetur .

IV.

HOc pestis genus ante annos hos xxx recorda-
mur, ex Asia Bizantium, indeque per Hungari-
am, Austriam et Bohemiam, Misniam et Saxoniam
invasisse, et oppida alia eadem gravissime laborasse,
alia, etsi non longe distita, exclusa cum illis locis
omni commerciorum necessitudine, nihil vitii
traxisse. In his memoranda est Vitemberga no-
stra, quæ cum vulgo minus salubris præter ra-
tionem dicatur, hoc demum fatali tempore sin-
gulari Dei beneficio inter urbes hac lue afflictas
omnis periculi expers fuit. Eiusdem generis pesti-
lentiæ hucusque in Polonia, Borussia, Moldavia,
et quibusdam Transylvaniæ locis sæviisse, non
minus ex modo propagandi, quam omni sympto-
matum concurfione, dilucide apparet. Quos
enim lues hæc incescit, in his repente magna fit
totius corporis mutatio, qua non solum plerique
omnes intereunt, sed suo etiam halitu alios pol-
luunt, vel relicto fomite idem genus mali profe-
minant. Ac primo quidem insultu lassitudo
quæ-

quædam subita atque improvîsa, et gravitas ac dolor capitis, per spinam et lumbos protensus, ingruit, accedit etiam nausea quædam, horro-
reque corpus vario plerumque perfunditur. Mox opinione citius vehemens assiduaque fit vomitio, cum cardialgia, et insigni præcordiorum angustia, magna-
que inquietudine, et gravibus anxii pressique cordis succussibus. Sæpe illuvies fer-
rosa biliosa-que aluo deturbatur, et diarrhæa oritur, sangvisque eodem loco, nec raro ore, nari-
bus, utero erumpit tam floridus ac tenuis, ut, quod *Isbrand. Diemberbrockius* notavit, *tr. de Pestē, lib. I, cap. 14*, hæmorrhagia plerumque sisti non possit. Dolores nunc in ventre tantum, colicam mentientes, nunc toto corpore sæviunt
mobiles et vagabundi, membraque punctim feriunt. Vigiliæ alios perpetuæ excruciant, quas
subitum sequitur delirium, alios sopor tenet. Pulsus frequens est, et debilis, inæqualis utpluri-
mum: aliquando etiam, si obiter tangatur, moderato non absimilis videtur. Lotium alias aquosum
redditur et limpidum, ac sanorum simile, alias va-
rium, rubrum, turbidum et confusum, sicut iumentorum. Vires, quas alioqui non nisi progressu morbi
atteri consentaneum est, hic statim principio mali

omnes concidunt, tam eæ, quæ motionum, quam quæ sensuum, ipsiusque adeo mentis operationibus sunt necessariae. Vultus vividi caloris gratia caret, sibi que plane fit dissimilis, ac crebrae existunt animi defectiones. Calor nunc foris mitior, reapse autem intus vicens et urens, ut satis ex lingua scabra et nigra, anhelosa, et quæ ore obitur patulo, respiratione, sitique aliquando inextingvibili patet, nunc acrior, cum siti nulla, vel parva, variorum symptomatum febrilium agmine stipatur. Inter hæc die tertio quartove, ocyus tamen interdum, aliquando serius, bubones extumescunt subito, magnitudine, colore doloreque varii, frequentius ad ingvina, vel sub alis, nonnunquam sub genibus, mento, et pone aures, et modo in hac, modo in illa corporis parte comites erumpunt anthraces, quibus, tanquam accensis facibus, pestilentia intus fulgurat, donec tandem fideret. In aliquibus etiam variegantes cutem maculae, paucae, copiosaeve, et vel culicum morsibus similes, aut minores, quas vocant petechias, variorum colorum, purpureae, violaceae, virides, lividae, nigrae, et piperis ideam referentes, vel maiores, vibicum instar, eæque aliquando a bubone, sæpius ab anthrace,

thrace, caudæ instar a cometa protensæ, vel etiam amplissimæ, et suffusionis more aut erysipelatis, integras corporis partes complexæ, ac sæpe punctis notatæ livescentibus nigrisve, efflorescunt, nec raro inter hæc omnia bullæ, sive vesiculæ serosæ, variæ magnitudinis, ac sæpe miliaræ fervent. Videas tamen interdum ante, quam vel intumuerint bubones, vel efferbuerint carbunculi, vomitione assidua, vel fluxu alvi, crebraque animi defectione ita hominem repente prosterni affligique, ut non solum vires, sed etiam anima deficiat, apparentibus in cute, si non ante mortem, statim ab eadem, ex atro livescentibus maculis. Sed rarius id ita evenire, nec fere nisi in pestilentiae admodum funestæ exordio, bene *Th. Sydenhamius* advertit, *sect. III, obs. med. circa morb. crisin et curat. cap. 2.* E contrario fieri etiam animadvertas, ut ex improvise alicubi bubo aut carbunculus emergat, nullo antegresso, aliquando etiam nullo succedente graviore symptomate, ita ut et in publicum prodire quis, et sua obire munia possit. Id de se ipso testatur *Diemerbroekius l. c. lib. IV, cap. 120*, quod cum centurionem prima vice invisisset, statim ab ipso contagium contraxerit, oborto in sinistra manu cum dolore ingen-

ingenti carbunculo, quem sola quidem toxicorum applicatione curaverit, cetera incolumis et sanus. Idem ille tradit evenisse militi, centurionis servo. Haud aliter refert *Platerus, Prax. tr. II, cap. 2, et 17*, sibi ipsi in manibus, et servo chirurgo in pedibus, pustulam pestilentialem citra febrim, vel aliquam noxam obortam fuisse. Sed quoquo modo ea lues afficiat, nunquam tamen non coniunctum habet seminarium contagii, quo manare longius et propagari possit. Ac solet quidem pestilentia, pro vario contagionis vigore, et habitudine partium, quas hæc invadit, itemque ipsorummet natura ægrotantium varia, varia excitare symptomata, adeo ut sæpe Prothei ostendat faciem, et in magna infectorum multitudine raro unus alterve eodem prorsus modo affligatur: eam tamen, facta eorum, quæ commemoravimus, symptomatum inter se et cum contento ac præcipiti totius morbi cursu, qui tam brevi tempore, et paucarum spatio dierum, aliquando etiam unius flexu conficitur, collatione et comparatione, non difficile erit cognoscere intelligenti et perito, ei præsertim, qui in hæc tempora inciderit, et versatus cum aliis peste correptis fuerit. Quodsi iam latius malum serpat,

serpat, tunc luculentam suæ præsentia significationem exhibet.

V.

ATque hæc quidem facies exterior est illorum, qui pestilentia conflictantur, ex quo non difficulter de interiori constitutione existimes. Nam, uti *Ambr. Paræus, lib. de peste, Laur. Gieselerus, obs. de peste 18, Io. Fernelius, lib. de febr. c. 18, Gall. Etschenreuterus in epist. ad Gesner. Th. Cornelius Consent. epist. Marc. Aur. Severini ad Tim. Locrens.* alique fidem faciunt, sectione cadaverum, pestilentia extinctorum, compertum est, non solum foris cutem, sed quoque intus viscera maculis undique obsideri, easque per musculos etiam, et membranas, vasaque ipsa, ita diffundi, ut, sumto ab interioribus initio, partes omnes ad cutem usque pervadere videantur. Ita *Diemerbroeckius l. c. lib. IV, hist. 32*, maculas illas vidit in femore ab ipso perioestio originem ducere, et latiore basi, pyramidis instar, per medios musculos recta sursum ad cutem usque ascendere, atque ibi in conum terminari. Idem in brachio deprehendit, basin duorum exanthematum a duro tendine cuiusdam musculi originem

nem ducere. Neque vero minus anthraces five carbunculi non modo in partibus externis, sed etiam in interioribus, ventriculo, intestinis, renibus, liene, hepate, pulmonibus, atque visceribus aliis, observati fuerunt. Sanguis præterea fluidus et compage sua solutus a nonnullis repertus fuit, qui medicinæ publicæ in quibusdam Poloniæ oppidis præfuerunt. Quibuscum convenit, quod notavit *Diemerbrockius l. c. lib. I, cap. 14, et lib. IV, hist. 17*, sanguinem in peste correptis, vel secta vena missum, vel naribus aut utero manantem, non raro tam tenuem fuisse, ut fisti fluxio haud potuerit. Additque is contra *VVillisium*, in peste extinctis sanguinem nunquam in corde, aut vasis, coagulatum inveniri. *Thomas* autem *Cornelius Consent. l. c.* se vidisse, scribit, sanguinem, in dextro præsertim cordis ventriculo concretum, atque in duriusculam massam coactum, quo quidem fortean polypum cordis intellexerit, quem etiam *Marcell. Malpighius, diff. de polypo cord.* ait, in pestilentia extinctis aliquando reperiri.

VI.

NUnc, cum de causis pestilentiae, de qua agimus, dicendum sit, consulto quidem præter-

terimus, quæ vulgo de vi aeris pestifera, ex qualitatum exuperantia, vel variis anomaliis, et magnis temporum tempestatumque conversionibus, aut etiam ex adspirationibus virosis paludum, stagnorum, barathrorumque, vel commotæ intus concussæque et hiantis terræ, ac variorum fossilium, vel cadaverum insepultorum, corruptorum et computrescentium, afferri solent. His enim causis morbos quidem varios malignos et populares, ac pestilentiam aliquam *καταχρησιν* vocatam, nequaquam vero veram pestilentiam nasci, quis facile intelligit, quicumque expertus est, hanc luem sæpius in regiones, magna cœli temperie gaudentes, sine ullo aeris vitio deferri, nec simul omnes in iis pagos et civitates, sed primo locum unum saltem, vel alterum, in eoque non omnes eodem tempore ædes invadere, inde vero loca alia post alia, ac sæpe, intactis vicinis, aut minus salubribus, disita, et omnium confessione saluberrima, infestare, ac præterea sine ea multas magnasque aeris vicissitudines, et aquarum terrarumque expirationes graves tetrasque, fieri. Quare, si quas plerique prædictis aeris vitiis pestilentias tribuunt, recte intueamur, eas vel a vera pestilentia longissime abesse deprehendemus, vel originem

ginem suam istis aeris mutationibus haudquam debere, comperiemus. Quæ perspicuens *Fernelius, lib. II. de abdit. rer. caus. cap. 12*, pestilentiae causam non tam a labe quadam aeris manifesta, quam a superiorum corporum ac siderum, multifariam coeuntium, maligna quadam vi in hæc inferiora occulto influxu, deducendam putavit. Ac nescio, annon ad illas mutationes aeris vel manifestas, vel abditas et confictas, aut etiam *μιάσματα* sive inquinamenta eius, de quibus deinceps dicetur, referendum sit τὸ Θεῖον Hippocratis, quod hic morbis eiusmodi inesse voluit, quum notum sit, superstitionem vetustatem statuisse ἀποθέωσιν elementorum, atque Hippocratem aerem fecisse divinitatis participem, et hunc Deum Iovemque ab aliis vocatum fuisse. Sed quoquo id modo se habeat, uti nullo idoneo argumento demonstrari potest, virus pestiferum ab aere gigni: sic illas Astrologorum ineptias tot contrariæ observationes, ut alia taceam, iam pridem exploserunt. Neque adeo operæ pretium est, huc referre vaticinationes illorum, qui ex aspectibus planetarum, et coniunctionibus eorum ac oppositionibus, ex ecclipsibus, cometis, stellis, quas vocant,

cant, candentibus, et aliis in cœlo evenientibus phænomenis, pestilentiam prædicere volunt, cum idem mereantur iudicium, quod prædictiones ex rosarum, violarum, aliorumque florum, sub autumnî tempore nova germinatione, ex fungorum porro, aut boletorum, ut et vermium, ac insectorum, reptiliumve, proventu copioso, ex frequentibus gravidarum abortibus, et rebus similibus, quibus nimium indulgent plerique.

VII.

NEc vero attinet hic victum accusare, quasi a communis cibi potionisque labe pestilentia oriatur, idemque observetur in castris, et obsidionibus urbium, atque temporibus, magna annonæ caritate afflictis, quibus situ putrilagineve obsita atque inquinata, corrupta herbacea, atque insalubria inidoneaque omnia, nullo discrimine, vitæ tuendæ causâ, ingeruntur, adeo ut iam olim apud Græcos natum sit proverbium: *μετὰ λιμῆς ὁ λοιμὸς*, post famem pestis. Hos enim morbos, quos hæ causæ pariunt, cuivis intelligenti clarum est cum pestilentia vera confundi, cum nullis testimoniis, fide dignis, convincamur, id mali causis his or-

tum fuisse, uti prolixè *Diemerbroeckius* ostendit, l. c. lib. I, c. 8, probl. 4. Sicubi autem extitit, potius existimandum est, id aliunde per contagium advectum fuisse, cum constet, multis in locis, gliscentibus fame et annonæ difficultate, ex insolentium, et eorum, a quibus natura plane abhorret, usu esuque, ex sideratis frugibus, quæque seu rubiginem, seu æruginem contraxere, febres quidem malignas, diarrhæas, dysenterias, aliosve similes morbos, non tamen pestilentiam veram, emerfisse. Quæ cum sæpe occultæ tectæque vi contagionis accedat, eaque, nunc aliquandiu quiescente, nunc iterum excitata, varie propagetur, minus mirandum est, si deinde de causa eius, ubi sævit, non raro tam variæ falsæque opiniones exoriantur.

IIX.

CUM autem de aere hic aliter, atque alii, sentiamus, eum quidem non ita omnis vitii absolvi-
mus, quin fateamur, licet ex aere non nascatur malum hoc, tamen aerem, variis mutationibus suis varie maleque afficientem corpora, hæc ita disponere, ut aptiora fiant ad pestilentiae semina suscipienda et alenda. Præsertim cum ipse quoque, vitiis expirantium inquinatus, licet virus pe-
stife-

stiferum non pariat, tamen receptum collectumve provehat, et cum spiritu immittat. Multa, neque id diffitemur, speciosa in hac causa dici possunt, neque id nobis sumimus, ut alios omnes errores arguamus. Si tamen id, quod, re diligentius agitata, sentimus, dicamus libere, omnem huius mali culpam non aliunde, quam a contagio, repetendam ducimus. Quod enim de lue venerea supra diximus, id cum præsentī malo comparatum eiusmodi esse reperimus, ut utriusque rei causam vere effectricem contagium esse credamus. Id superioribus temporibus præ aliis agnovit *Io. Crato*, cum *Affertione lib. de pestil. febr.* in eo totus est, ut confirmet, febres pestilentes & contagiosas, quibus pestilentiam intelligit veram, aliam causam non habere, quam contagium, a seminario seu morbida expiratione corporum infectorum ortum, de causis autem aliis eos disputare finit, qui contentionibus delectantur. Post hunc *Th. Villisius*, de *febr. c. 12*, in eorum propendit sententiam, qui pestilentiam veram contagione volunt perpetuo inter mortales superesse, neque de novo oriri, sed a fomite conservari, atque ab una regione subinde in aliam deferri. Atque eam demum opinionem suam fecit *Sydenhamius*, quum *l. c. sect. II, cap.*

cap. 2, aeris dispositionem, quantumvis λοιμῶδη, pesti fuscitandæ per se imparem esse, statuit, et pestilentiae morbum, alicubi semper superstitem, aut per fomitem, aut per pestiferi alicuius ap-
 pulsum, e locis infectis in alios deportari, ibi-
 demque, non nisi accedente simul idonea aeris
 diathesi, popularem fieri; quod alias non appare-
 at, qua ratione in eodem cœli tractu, dum unum
 aliquod oppidum pestilentia gravissime affligitur,
 aliud non longe diffitum, omnem commercii ne-
 cessitudinem cum loco contagioso caute inhiben-
 do, prorsus immune se præstiterit. Quod ut
 doceat, pestilentiae, commemorat, puta novissi-
 mæ, per universam fere Italiam immaniter graf-
 fanti, Magni Ducis cura atque prudentia aditum
 in Hetruriæ fines interclusum penitus fuisse.

IX.

ID quidem, opinor, res ipsa ostendit, et observa-
 tione diuturna, ac illarum cautionum, quibus
 grassantem alicubi contagionem declinare atque
 avertere usus docuit, utilitate clare constat, eam
 apud nos luem communis culpa vel aeris, vel vi-
 ctus, nunquam nasci, sed ex oriente, et vicinis
 ei locis, contagio ad nos commigrare. Illud
 etiam

etiam fateri habeo, vim contagionis aeris vitusque vitiis et improbitate, quod per se vehementer valetudinem et vires corrumpant ac debilitent, perquam augeri, et, quod bene *Fernelius* advertit l. c. graviolem esse pestilentiam, quæ epidemiis, aut endemiis constitutionibus permiscetur, quam quæ pura solaque consistit, et hanc causam esse præcipuam, quamobrem una pestilentia non omnes regiones peræque afficiat et lædat. Quanquam cum vitiato aere non ita coniungenda est contagio, ut hanc sine isto nunquam grassari posse, existimemus. Nam satis quidem experientia docuit, sæpius sine inæqualitate vel anomalia quadam aeris, nec raro sine æstu, omnique alia illius inclementia, eam luem sævisse, ac media etiam hyeme, qua minui alias extinguique solet, aliquando coeptam, æstivis caloribus desisse: uti *Platerus* l. c. cap. 2, *Fernelius* l. c. cap. 12, *Morellus de febr. purp. cap. 3*, et alii testantur. Ex his *Sydenhamius* l. c. scriptum reliquit, illum ipsum annum, Londino vi postremæ pestilentiae tot millium strage funestum, alioqui mitissimum ac saluberrimum extitisse, ita quidem, ut prope omnes, qui a peste immunes perstiterint, nunquam meliori valetu-

dine visi fuerint usi. Similem diverforum annorum constitutionem meminimus, cum Dresda, Lipsia, et Halæ Saxonum ultimam pestem experirentur. Antiquiora exempla non requiro, cum ex his ostendi possit, solius vi contagionis, sine aeris labe, pestilentiam serpere, nec quicquam coeli temperiem proficere, ubi ea lues increbuit et exarsit.

X.

QVibus vero temporibus et initiis illa contagio in oriente extiterit, non magis adhuc constat, quam quando, et unde, in novo orbe contagium venereum ortum sit. Namque incerta sunt omnia, quæ de huius origine ab anthropophagia, vel a morfu victuque venenato, aut esu serpentum quadrupedum, quas vocant inguanas, adduci a quibusdam solent. Neque certior est opinio, quæ ab eximia atque extrema putredine ortum pestilentiae in oriente deducit. Ita quidem multi eam luem cum *Prosp. Alpino* et *Hier. Mercuriali* l. c. nil esse aliud existimant, quam summo putredinis gradu diffluens corpus, et consimilem excretionem, tanquam seminarium pestilens, ex succo et sanguine spi-

spirans undique et exhalans. Quod vero illis doctissimis viris, quos vitalis sanguinis circulus latuit, facile condonamus. Sed posteaquam hic sanguinis motus innotuit, neminem nunc, autumemus, affirmaturum, in pestilentia correpto succum hunc vitalem, qui cordis pulsu per arterias venasque corpus circuit, non modo putrescere, sed etiam in eminentissimo putredinis gradu constitui, cum id quidem nec sanguis, quoquo modo corpore manans, ostendat, neque sanguinis in corpore motus et circuitus, sine quo vita consistere nequit, neque eorum, qui pestilentia gravissime laborarunt, aliosque infecerunt, restitutio, neque vis haustæ contagionis agendi necandique celerrima, nullo apparente putredinis indicio, quod certe cum summo illius gradu stare haud potest, admittat. Neque enim, ut illi volunt, contagium vel oriri, vel propagari potest, nisi putredo ad illum gradum iam pervenerit, ut consimilem excretionem exhalet. Quod, si ita est, mireris merito, in pestilentia summum putredinis gradum sine signo putredinis adesse, et vel manifestam putredinem in homine vivo, ubi fermentum canceri putrefactivum, et foetore abominandum, par-

tes populatur, atque correptum sphacelo membrum, et succis, et carnibus, vasisque ac ossibus, totum putre, cadaverosam spirat mephitim, vel ipsa cadavera, fluentia tabo, et horridam foetoris diffundentia nubem, pestifera contagia non difflare. Hæc, ut omittam alia, in quibus multus est *Diemerbrockius* l. c. lib. 1. cap. 8. probl. 4. & 6, si recte considerentur, fatendum omnino erit, in pestilentia corruptionem sanguinis, quæ multo patet latius, quam putredo, antecedere, et consecretariam esse putredinem, illaque corruptione et seminarium pestilens spargi, et afferri mortem etiam ante, quam corpus putredine diffluat, utpote quæ corruptionem sanguinis, non illius, qui in orbem adhuc agitur, sed alicubi derelicti et hærentis, ac demum post mortem etiam in omni cruore, totoque cadavere, consequitur, in sanguine autem, corpus hominis vivi, nec raro convalescentis, circumeunte, neque fieri profecto, neque concipi potest. Vnde multi quidem, etiam ante cognitum sanguinis circulum, vel contagionem in putredine consistere, ab eaque oriri, negarunt, vel cum *Paræo* l. c. lib. XXI, cap. 3, putredinem pestiferam longe aliam esse voluerunt, et diversi generis a communi, atque occultæ cuiusdam

iusdam malignitatis, et toto genere vitæ nostræ infensæ, participem, cuius ratio plane atque aperte exponi haud possit. Ex quibus etiam, quantum putredini vivæ sive verminosæ, propter quam pestilentiam animatam vocavit *Athan. Kircherus*, lib. de peste sect. 2, cap. 4.tribuendum sit, cuivis intelligenti patere potest.

XI.

Illud autem iam notius esse arbitramur, quam ut exponi debeat, contagione generatim excretionem notari morbidam, sive effluvium et *μίαιμα*, quo, tanquam fermento quodam, aut veluti traduce ac seminario, labes et corruptio unius corporis in alia eiusdem speciei transfertur et propagatur: sive id contrectatione ipsius corporis morbofi, sive medio aere, tanquam vectore, aut alio quodam obvio corpore, cui, ceu fomiti, effluvium vel *μίαιμα* morbosum adhæret, fiat. Quorum quidem *μιασμάτων* cum magna sit varietas, tum vero omnium perniciosissimum esse pestiferum, satis effectus declarat, et tristium exemplorum adeo ferax est orbis, ut hæc recensere sit supervacaneum. Verum, quale, et cuius sit naturæ illud *μίαιμα*, non deerunt fortasse sagaci-

ores, qui, uti solent naturas rerum investigare, ex principiis physicis inquirant. Nos, eam, scimus, adhuc dum latere et ignorari, et illud Θεῶν, uti multis in morbis aliis, quorum profecto causæ non ita exploratæ sunt, quemadmodum multis in mentem venit, qui in cancellos Asclepiadeos redigere artem conantur, ita hic etiam cum prudentioribus libenter agnoscimus, et miramur merito cum laudato ante *Cornelio Consent.* l. c. tot, et tanta quotidie volumina de peste exarari, quum nemo non fateatur, impervestigatam esse illius naturam, et omnino ab humana intelligentia remotam. Scilicet insitum esse nonnullis, quanto minus sciunt, quæ scribunt, tanto plura conscribere. Non displicet tamen nobis, quod *Io. Alprugnus* Vindobonæ in Austria, refert, ex pure et materia virulenta bubonis pestilentialis destillatione chymica primum aquam non nihil limpidam, deinde liquorem crassum et oleosum, ac salem volatilem, collo vitri adhærentem, prodiisse, et fracto vitro, vaporem prorupisse tam abominandum, tamque acutum, ut, quoquo modo præmunitus, tota mente atque omnibus artubus contremuerit, quasi fulmine ictus, et degustatam salis illius volatililis

latis particulam, saporem linguæ acerrimum impressisse. Neque observationem illam *Paræi* reiiicimus, cum *l. c. lib. XXI, cap. 12*, memorat, ex commoto ægri lecto, ruptoque abscessu pestilenti, tanquam e fimo agitato, actutum vaporem nares subiisse densum, tam tetrum et putridum, ut præceps in terram deciderit, cum repetita pluries vehementi sternutatione, et hanc consequente hæmorrhagia. Sed enim ex his omnibus nil aliud colligitur, quam aliquam hic acrimoniam adesse, de qua tamen in ea rerum acrium varietate et latitudine nil certi definiri potest.

XII.

ET si vero naturam contagionis sensu minus cernere et assequi possumus: tamen, si cuncta phænomena, quæ et pestilentia laborantibus eveniunt, in eaque defunctis deprehenduntur, recte æstimemus, et cum iis conferamus, quæ in curatione eius mali præ aliis profuisse visa sunt, id demum ratione et intelligentia comprehendimus, contagium seu *μίασμα* pestilens veneni cuiusdam tenuium valde partium, acrisve, et septici, particeps, ac eius esse naturæ, ut per os naresque cum spiritu, vel cibo, potioneque, vel per
alios

alios etiam poros et meatus penetrans, introque penitus subiens in sanguinem, hunc, quoad eius constitutio patitur, pervadendo fermentare, et consistentes vel gelatinosas eius partes, in quibus cohæsiō et crasis partium sanguinis fundatur, dissolvere, ac in sui motus leges flectere, eoque sese multiplicare, atque ex humore miti efferrum et malignum, et sui similem toto corpore expirationem reddere, et crasin sanguinis, pro vario sui et naturæ laborantis vigore, nunc serius, modo ocysus, ita pervertere possit, ut is circuitiōni derivationique, ac rigando succis vitalibus corpori, impar minusque idoneus evadat, et nunc quandam sui partem, veneno foetam, extrudat, et modo in pluribus unius partis arterioliis congestam, modo depositam in glandulis, unde anthraces et bubones varii emergunt, derelinquat, nunc vero maximam partem fusus varie, ac disiectus per capillaria arteriarum vascula, in substantiam viscerum, membranarum, et muscutorum, ad summam usque cutem, varias colore, magnitudine, et copia, maculas efficiat. Quo minus miremur, eius vi contagionis lassitudinem corporis improvisam, et sensum quendam quasi ponderis et gravitatis membrorum, et magnum

gnum virium lapsum, mox initio mali exoriri, eumque, si vi contagii vegeta subita fiat solutio sanguinis, subinde tantum, ut cum crebra animi defectione, etiam sine sensu doloris, repente homo concidat, et extinguatur. Et cum contagio sine offensione eius partis, quam primum attingit, in sanguinem invadere, neque cum eo corpus, per cor, et vasa, fibrasque partium, sine molestia atque incommodo, circuire, neque in his, illisve, interioribus, externisque, partibus, illæsis iisdem, hæerere, ac sævire possit, hinc ratio elucet anxietatum, inquietudinum, et iactationum corporis, vomitionum item, et fluxionum alvi, ac hæmorrhagiarum, dolorumque variorum, et aliorum, quæ supra commemoravimus, foeturae symptomatum febrilium. Nam simul ac pestiferæ luis seminaria in venas irrepsent, sanguinemque inquinant, a vertice usque ad calcem fere nihil inoffensum relinquunt in corpore. Quodsi minor vis contagii partem tantum corporis externam tetigerit, et in villis eius, ac vasculis consistens, in flumen sanguinis non perreptet, illam tantum partem, quousque serpsit, textum eius vi sua septica et caustica exedendo, prunæ instar urentis dolente anthrace

E
vel

vel carbunculo mulctat, nec quicquam damni in reliquum corpus transfert. Sin quacunque via interius permanet in sanguinem, sed prius, quam vires suas satis exercere possit, lymphâ implicatum, vivido cordis, et sanguinis motu exhalatione corporis dissipetur partim, partim in glandulas, et vascula, ac villos huius, illiusve membri exterioris exterminetur, opinione citius, et aliquando sine magnis incommodis, bubones erumpunt et anthraces, ex quibus, emissâ veneficâ labe, natura allevatur, retrocedente vero eadem in sanguinem, succumbere cogitur. Haud aliter, ac cum sanguis, dominantis contagii copia, et impetu subactus, atque per membra fusus, corpus ubique maculis aspergit, et quadam sui parte glandulas, atque arteriolas variarum partium infarciens, bubones et carbunculos, ferius, et cum insigni malorum comitatu, emergentes, tanquam victæ naturæ perniciofa indicia, efficit.

XIII.

QVo rerum statu, cum sanguis, tanta veneni vi et copia inquinatus, et subactus, hic, illic, non modo in externo corporis habitu, sed etiam in

in interioribus partibus, atque visceribus, infideat, et inflammationes abscessusque varios pariat, fieri haud aliter potest, quin, ubicunque locorum iter sanguini est interceptum, is ad putredinem vergat, membraque ipsa, eodem infarta, in virus putre dilabantur ac colliquescant, et cadaverosum spirent odorem, illorum more, qui cancro atque sphacelo pereunt. Ex his vero corporis corruptelis orientibus exspirationibus, et præcipue afflatu atque halitibus moribundorum crassis, et magis cohærentibus, ac nebulosis, aucta et cumulata *μιασμάτων* copia, necesse est, gliscat vis contagionis, ut ignis oleo, quod illa et circumfusus aera magis inquinant, afflatuque huius non modo vicinos inficere, sed etiam latius propagari, et corporibus obviis facilius adhærere, atque in fomitem abire queant. Ac recipiendis quidem *ἀπορροαῖς* illis ac seminibus pestiferis aptissima sunt: plumæ, et pelles animalium pilosorum, lana, linum, xyllon seu gossypium, et quæ ex his conficiuntur, linteamina, stragula, vestes, integumenta, et eiusmodi alia, quæ et ob mollitiem, et pororum copiam, excipere seminaria contagii possunt, et retinere. In huiusmodi vero rebus, tanquam in fomite,

fatis sæpe diu hæere ea solent, et ex longinquis regionibus in alias cum illis transportata, tandem, ventilatis rebus iis, exsiliunt: cum interea nullum plane putredinis indicium in fomite reperiatur, ut bene *Crato* advertit l. c.

XIV.

QVousque autem *μιάσματα* five semina illa pestifera aere ventisque vehi, et circumferri possint, certo definiri nequit. Nam quod quidam velint, sævam illam pestem Atheniensem aere delatam ex *Æthiopia* in *Græciam* fuisse, id quidem ex eo colligi minus potest, quod scripserit *Thucydides*, forte per continuum ex *Æthiopia* quædam fluxisse putredinis contagia. Quin potius existimandum est, pestilentiam illam per fomitem ex *Æthiopia* in *Ægyptum*, indeque in *Græciam*, et *Athenas* transiisse, quod solum in urbe contagio hæserit, salvis oppugnantoribus. Quod minus accidisset, si cum aere diffusum contagium in tam longinquum spatium fuisset. Illud vero certum est, levibus alicubi orta initiis pestilentia, et aliquandiu clanculum per urbem oberrante, dum alii alios infecerint, atque ad plures malum dimanarit, eius loci aerem

ea *μασμάτων* copia cumulari, ut non solum in iisdem ædibus, sed et vicinis, ii, quibus nulum est cum ægrotantibus commercium, inficiantur, et cum vis morbi initio in multitudinem atque colluviem hominum, congressum non vitantium, sævierit, postmodum in ædes etiam nobilium irrepit, atque opinione citius facta lues epidemia, universam sæpe civitatem exhauriat. Quam sparsi volatilis spermatis vim in fomite, atque aere, cum minus cognitam veteres haberent, quod nullo se sensu prodat, et tam improvisum sit illius telum, ut, priusquam sentiatur, feriat, eius luis causam non in contagione corporum, primo ægrotantium, sed vel in anomaliis, atque immoderatis affectionibus aeris, vel in permixtis ei terræ et aquarum adspirationibus, vel in occulta quadam, eaque maligna, e sublimi atque ab astris nata, eius qualitate, quærebant, eamque adeo luem cum morbis aliis epidemiis confundebant.

XV.

EX his iam clarum est, id quod initio diximus, pestilentiam malum esse sævum, et immane ac perniciosissimum, quod paucorum flu-

xu dierum , nec raro secundo , vel tertio die occidit , et quod vix quisquam effugere potest , nisi robusta et valens natura , suisque usa viribus , naviter per abscessus expurget. Qui proinde quo citius , et maiore cum ægrotantis allevatione , ac locis , periculo vacuis , erumpunt , hoc maiorem spem salutis faciunt. Quo vero difficilius et serius emergunt , non mitescantibus symptomatis , hoc maius subesse periculum , significant. Æque verò periculosum esse patet , et mortem plerumque inopinatam sequi , si dispareant iterum , et evanescant , qui , sive serius , sive ocys , et apparentibus quoque bonis signis , prodierunt , abscessus. Liquet etiam , maculas , quo magis a rubedine secedunt , eo peiores , nigrasque omnes , sive parvæ fuerint , sive magnæ latæque , pestis , intimo corporis recessu conditæ , et subacti veneno , et fusi disiectique per omnes partes sanguinis , ac imminentis adeo mortis , prænuncios esse , et hoc in certiori ægrotum periculo versari , quo maior est virium lapsus , et frequentiores fœdæ vomitiones , atque graveolentes deiectiones , et graviora eum alia symptomata affligunt. Præterea nihil hic , apparet , vel urinæ , vel pulsui fidendum esse , et , se ostentendibus
inter-

interdum optimis signis, contraria tamen omnia fieri, et evenire, id quod *Celsus* annotavit, spem eius interdum frustrari, et mori aliquem, de quo medicus securus primo fuit.

XVI.

Cum igitur ea sit pestilentiae ratio, ut peregrinando a locis infectis ad alia accedat, et vel in exili fomite, aut halitus et atmosphaerae ambitu comprehensa, facile et cum tristissima strage per populum spargi, et disseminari possit, id quidem nemo non intelligit, omnem hic diligentiam adhibendam esse, ne admittatur tantum malum, utpote difficilime, nec nisi summo periculo, eiiciendum. Quo, secundum Deum, magistratus cura, et autoritas plurimum conferre potest, ne ob liberum hominum, rerumque aditum contagium inferatur. Neque enim cum rebus tantum, sed hominibus quoque infectis, malum hoc illatum esse, crebra experientia compertum est, et testatur inter alios *Evagrius*, *Hist. Eccles. lib. IV, c. 28*, contigisse in maxima peste, ut saepe sani homines, ex infectis regionibus discedentes, et in liberas abeuntes, inficerent sanos illos, et regiones illas,

illas, eo, quod in se ipsis conservantes, veluti in fomitibus, venenum pestiferum, idem communicarent aliis, atque ita aerem inficientes, pestem inducerent. Imo vero, ubi a pestilentia metuendum est, inter cetera magni refert, ut magistratus publici vigilantia inops turba, et colluvies hominum, quæ arcte cohabitans, invicem sibi officit, ac sordibus, quibus maximæ quæque urbes scatere solent, plerumque squalet, ex urbe dimittatur in loca liberiora, in quibus ad vitam tolerandam plus libertatis et adiuventi fit. Quo consilio recte usos fuisse Venetos, ex *Antonio Cocchio Sabellico* observat *Mercurialis* l. c. Gallos etiam et Mediolanenses eandem cautionem ætate sua feliciter adhibuisse, idem testatur, quod, ut ipse causam reddit, verus ac præcipuus pestis fomes sit populus ipse, plebs, pauperes, qui et propter domos angustas, et pravam victus rationem, maxime omnium contaminentur, maximeque omnium pestem disseminant.

XVII.

QUod si pestilentia locum aliquem corripiat, in id incumbendum est, quo impetus eius vires-

viresque quam celerrime frangantur, et magna cura providendum, ne semina contagionis latius diffundantur: ex levi enim scintilla maxima arsisse incendia, constat. Itaque, quod primum omnium est, et lege Mosaica sancitum, curandum est, ut statim infecti ab integris segregentur, ita quidem, ut nihil ipsis desit, quod ad salutem, vel animæ, vel corporis, pertineat. Cavendum etiam, ne quicquam suppellectilis, et quicquid contagione vitiatum videtur, ad alios perveniat, sed ut extra urbem cum averso ab ea vento citissime cremetur. Ædes quoque, quibus correptus quis pestilentia fuit, apto suffitu, igneque purgandæ. Quod si plures malum adoriatur, arctiores congressus omnes, et quivis contagionis suspecti, ipsique adeo medici, qui ægrotantium huiusmodi curam gerunt, vitandi sunt, quod pestifero halitu polluti, ipsos non raro sanos inficiant. Neque enim præstantius ullum adversus hanc luem præsidium hucusque inventum est, quam cavere omnia, quæ lethali halitu fuerint inquinata. Præclare in hanc rem *Crato* l. c. Magna quidem pars præcautionis in aeris perpurgatione sita est: Sed si medicamentis idoneis vis miasmatum infringatur, atque imminuatur, priusquam e corporibus exhalent, præcipuum ex eo præsidium iis locis, in quibus

F

est

est pestilentia, hominibus sperandum. Franguntur autem et imminuuntur, cum vel minus multa corpora ægrotant, plurima recte sanantur, et non aliis coniunguntur, priusquam miasmata ex corporibus et vestibus plane dissipentur. Hoc fit idoneis et tutis remediis in curatione morbi adhibitis. Sæpe enim evenit, ut miasmatum malitia importunis remediis gravius augeatur, atque inde pestis gravior fiat, ac ea incrementa sumat, ut nulla remissio sit speranda, nisi miasmata hebetentur, vel lethalis eorum vis inhibeat.

XIIX.

Multa quidem, scimus, vulgo præcipi, cum ad obfirmandum corpus adversus veneni impetum, tum ad causarum noxiarum emendationem. Nec improbamus illorum consilium, qui ad fugiendam pestilentiam corpus volunt ab omni sua improbitate humorum, et abundantia, vindicari: quod, qui viribus sint integris, et corporis mundicie præditi, habeantque succos neque victu insalubri, neque intemperantia inquinatos, facilius contagio resistere, idemque superare posse videntur. Sed cavendum hic sedulo, ne robur et virtus corporis remediis quibusque evacuantibus, vel exagitantibus, minuatur. Et fugiendum, quoad fieri

fieri potest, cautissime, quicquid vires exolvere et labefactare solet. Vires enim firmæ et integræ, si in ullo alio morbo, hic quam maxime desiderantur. Libenter etiam iis assentimur, qui animo opus esse præsentī, metuque, et expectatione mali vacuo, iubent, non ideo quidem, ut delirat *Helmontius* in libello, cui titulus *Tumulus pestis*, ne metu in Archeo, nescio quo, pestilentiaæ imago procreetur, ea-que inficiatur corpus, sed quoniam metu contagium facilius recipi, et receptum confirmari, graviusque lædere fractam, et debilitatam metu et pavore, naturam potest. Sed videas tamen, tam pravum pestilentiaæ genium esse, ut nullum moretur sexum, ætatem nullam, nihil temperamenta curet, nec minus corpora pura, quam cacochymica, atque omne robur, floremque inventutis, et tam fortes, ac magnanimos, quam meticulosos, depascatur.

XIX.

ET qui præservantia, quæ vocant, remedia polliceri possumus, cum nulla sint cognita, quibus a pestilentia tutus evadas, eiusque telum avertas, vel depellas. Nam quæ vulgo hic interius commendantur bezoardica, et alexipharmaca, ex terra, marique, et omni animantium, herbarum, et fossilium familia, conquisita, tam simplicia, quam composita, non ita se habent, ut certo iuvent, nihilque no-

cere possint. Quod ne soli dixisse videamur, audiamus Sydenhamium, cum l. c. scribit: *Prophylaxin, ut verbo attingam, non sum nescius, etiam ad illam antidotalium calidorum usum passim deprædicari, at quo emolumento, adhuc probandum restat. Imo vinum liberius ingurgitatum, aliaque fortiora præservativa, statis horis dietim assumpta, complures, qui alias salvi intactique verisimiliter permanissent, in hunc effectum coniecerunt.* In tanto autem antidotorum, ut appellant, numero Crato l. c. unum laudat electuarium e nucibus, cuius meminit Galenus, lib. de bon. et vit. succ. estque illud ex facile parabilibus, et innoxiiis. Habetur compositio ex ficubus, nucibus iugland. ruta, et sale, quam Pompeius in scriniis Mithridatis reperisse dicitur.

XX.

NEque fere aliter se res habet cum remediis externis, quæ præservationis gratia laudari, et adhiberi solent. Nam amuleta omnia, ex hydrargyro, arsenico, bufonibus, et rebus quibusque aliis, facta, plus inanis fiduciæ, quam auxilii, habent, et quosdam tam incautos sæpe reddunt, ut securitate perdantur. Vt taceam, multa superstitione non carere, quod de xenexeto Paracelsi Kircherus statuit l. c. Fonticuli merito laudarentur, si, quod vulgo dicitur, per illas portas venenum exiret, quod,
qui

qui circulum sanguinis novit, haud crediderit. Sed nihil eos, novimus, profuisse, quamvis plures in corpore gestarentur. Crebro sputum edi, iis, qui inter ægrotantes versantur, vel contagium per os intrare, et cum saliva deglutiri, putant, si non prodesset, nil nocere potest. Propterea plurimum quidam, secuti Diemerbrockium, fumo tabaci tribunt. Tantique sputationem fecit Dobrenzenskyus, ut, eam, cum Vindobonam pestilentia exerceret, Augustissimo R. Imperatori Leopoldo commendaret, quamvis paulo post peste Pragensi ipse raperetur. Adeo certa sunt hæc remedia, ut, quo quis magis eis fidit, eo minus adiuvetur. Id non ignorasse veteres, fatis ex *Celso* constat, qui, l. c. hanc observationem necessariam esse putat, qua quis in pestilentia utatur, adhuc integer, cum tamen securus esse non possit, ut nempe tunc naviget, et peregrinetur. Idem consilium, cum anno MDLXXV. pestilentia graviter Italiam affligeret, multos tandem meliori successu iniisse, quam qui medicorum antidotis confisi, in urbium angustiis, pestilentia inquinatis, hæserant, tradit *Natalis Comes, hist. lib. 27.* Ad ferinam hanc pestem avertendam, inquit, in loca tuta liberiora et apertiora recedentes, genio indulgere cœperunt, alii solam moderationem victus esse remedium horum malorum putabant: alii sobrietatem et temperantiam animi et corporis. Li-

berius his, quod sensit, dixit *Sanctorius a Sanctorio*, in *Med. stat. sect. 1, apb. 138*. *Qui aliud remedium pro vitanda peste instituunt, quam fugam, vel sunt homines ignorantes, vel volunt eruscare.*

XXI.

QUod si locum mutare minus liceat, hæc inprimis duo, quibus vitam custodimus, nimirum aer, et victus, ne forte noxia sint, observanda sunt. Ac quo quis quidem, gliscente contagione, propius ædes infectas habitat, hoc magis aerem, ventis agitatum, ex loco infecto clausis fenestris vitare debet. Nec spernendum est illorum consilium, qui aerem domesticum purgari volunt suffimigiis, posthabitis pretiosis, solum ex aceto acerrimo cum sale cocto, et ignito lateri, aut candenti ferro asperso, vel accenso, explosoque pulvere pyrio, vel igne luculento, ex incensis iuniperi et lignis durioribus aliis. Namque insignem vim esse ignis ad aerem purgandum, satis hinc discere possumus, quod inter alia depellendæ contagionis, per aera diffusæ, remedia doctissimi medici omni ævo præcipiunt, crebras lignorum strues succendi. Quod etiam Hippocrates in magna illa pestilentia, quam Thucydides describit, non sine insigni utilitate, magnaue sua laude factitasse, proditur. Qui se odore munire cupiunt, his merito *Crato* l. c. rutam, cum aceto odorandam, suadet, quam aliquid, quod cerebrum lædat, adhibendum. Idem de iis, quæ in ore gestantur, ut Zedoaria, flavedine citri, et radicibus, quæ sunt odore suaves, præcipit. Acida vero omnia, tam sapore, quam odore, convenientia esse, expertus, et sapienter monet. Neque aliter peritissimi quique medici testantur. Iis igitur ex herbis, aceto, malis aureis, citreis, punicis, sale, sulphure, vitriolo, nitro, ita uti conveniet, inprimis in victu, ne abusu noceant. Ac temperantia et moderatio sic uti in victu, ita in motibus animi, et rebus omnibus salubribus, plurimum omnino proderit.

XXII.

QUod demum ad curationem tam diræ luis attinet, id iam quidem cuivis est perspicuum, omnem illius cardinem in eo verti, ut natura contra concepti vim contagii confirmetur, idque et infringatur in corpore, et ex eodem per vias convenientes educatur. Quo loco vehementer explorata hic remedia optaverimus, quæ vel corrigere venenum pestilens, vel sine noxa educere possint, ut quidem virus venereum in siphylide tam confertim per vias salivæ, quam sensim, paulatimque per alias eiicere usus docuit, nec idem nobis hodieque fatendum esse, de quo cum multis doctis viris conquestus est *Crato* l. c. remedia multa ostendi a medicis, verum, quæ sine periculo iuvent, per pauca esse, ac verum alexipharmacum pestilentiaë penes Deum repositum, ab eoque precibus expetendum. Idem fateri habet *Sydenhamius* l. c. *Mibi, inquit, verisimile est, peculiare pestis remedium, propriumque ipsius perniciæ alexiterium adhuc in naturæ sinu abditum delitescere, nec eandem, nisi ratione quadam mechanica tolli posse.* Nec dissensuros credimus alios, qui unquam pestilentiaë interfuerunt.

XXIII.

SED cum huc usque nondum cognitum sit, cui tuto fidas, luis huius remedium, cavendum tamen, si minus prodesse possis, saltem ne noceas, nec veram reddas observationem nominati modo *Sanctorii* l. c. *apb. 139*, nobilium neminem fere cum remediis, plebeios vero sine iis plures sanari. Ac providendum adeo est, ut natura, quæ per abscessus contagium expurgare nititur, in suo opere non impediatur, sed adiuvetur, et fulta viribus suis, ac confirmata, id, quod molitur, exequi recte possit. Cui quidem fini, facile est intellectu, neque sangvinis missiones, neque emetica, neque cathartica, neque sudorifera fortiora, et quæcunque evacuando, exagitandoque vires debilitant, succosque nimia commotione perturbant, convenire, sed

apta inprimis esse remedia diaphoretica, et alterantia, quæ cum aucta perspiratione corporis, blandoque sudore, sangvinem purgant, præterea et acrimoniam, æstumque humorum temperant, et debitam sangvinis consistentiam, et crassituentur, inter quæ aceta stillatitia, quæ vocant, bezoardica et alexipharmaca, aquæve prophylacticæ, succus citri, et alia, supra laudata acida, et tot seculis cognita remedia ex bolis, et terris sigillatis, cornu cervi, ebore; lapillis cancrorum, crystallo montana, et eius generis aliis, ex quibus tot pulveres, et species in officinis prostant, ut novæ cudi formulæ non debeant, laudem merentur. His sæpe sales fixi, et, si æstus urgeat, nitrosi permisceri possunt, nisi vomitiones, fluxusque alui prohibeant. Camphoram et volatilia alia, antidotum Mithridaticam, theriacam, diascordium, et omnes huiusmodi compositiones, in quibus potissima vis ab opio pendet, ut ut vulgo magni fiant, non sine cautione, raroque sine acidis, ad movendum sudorem adhibenda esse, cautiores usus docuit, et inter alios *Hier. Capivaccius* submonuit *Pract. lib. VI. cap. 38.* Atque his quidem remediis in tempore uti conveniet, et ante, quam venenum intimius se in sangvinem inseruerit. Nam si in ullo morbo, in hac certe lue observandum est, quod in *Ep. ad Cratevam Hippocrates* scripsit: *Ab omni arte aliena est procrastinatio, maxime vero a Medicina, in qua dilatio vitæ periculum affert: temporum autem opportunitates curationum sunt animæ, earumque observatio, finis.*

XXIV.

QUousque autem cienda perspiratio corporis, movendusque sudor sit, considerata natura ægrotantis, prudens Medicus iudicabit, et, observato hoc primario scopo, mitigandis etiam symptomatis prospiciet, ac inprimis operam dabit, ne elatum in bubones, anthracesque virus importuno quovis remedio redeat in sangvinem, sed ut omne recte expurgetur. De quibus tamen plura non dicemus, cum his pleni sint libri, et nos temporis,